

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті порушуються питання захисту прав інтелектуальної власності в Україні з позицій адміністративно-правових і цивільно-правових аспектів у контексті адаптації національного законодавства до вимог Всесвітньої організації інтелектуальної власності з авторського права у сфері віртуального простору в Інтернеті.

Ключові слова: адміністративно-правовий захист, цивільно-правовий захист, права інтелектуальної власності, Інтернет.

**Есімов
Сергій Сергійович,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

Навколишній світ стрімко змінюється, перетворюючись на світ електронного бізнесу, електронної комерції, нової економіки й управління, на світ, рушієм якого є інформаційні технології, що стрімко увійшли у сферу інтелектуальної творчості, охопивши значний спектр понять, зазначених у ст. 1 Закону України «Про авторські та суміжні права», що вимагають пошуку і вибору комплексних підходів у вирішенні складного завдання – захисту авторських прав. Європейський Союз регулярно здійснює заходи, покликані підтверджувати зобов'язання щодо дотримання свободи засобів масової інформації та виробляти напрямки подальшої діяльності Ради Європи в галузі засобів масової інформації, захисту авторських прав у сфері застосування новітніх інформаційних технологій, що в контексті адаптації національного законодавства впливає на адміністративно-правові засоби захисту інтелектуальних прав.

Різні аспекти адміністративно-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні тією чи іншою мірою висвітлювались у працях українських і зарубіжних учених В. Авер'янова, С. Алексєєва, І. Бачило, Ю. Битяка, В. Брижко, О. Банчука, А. Гулеміна, С. Гуцу, Є. Додіна, В. Клочкова, Т. Костецької, І. Март'янова, І. Личенко, О. Остапенка, І. Пахомова,

А. Пухтецької, М. Цимбалюка та інших. Однак динамічні зміни в сучасному соціально-економічному житті країни викликають необхідність детального правового регулювання питань інтелектуальної власності.

Метою статті є визначення теоретичних підходів до вдосконалення адміністративно-правового захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Аналізуючи історію розвитку вітчизняного законодавства про інтелектуальні права, доцільно відзначити, що нормативна база в цій сфері була різноманітною. Вона включала нормативно-правові акти різного рівня. Однак необхідність адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу змусила по-іншому поглянути на нормативно-правове регулювання важливого напрямку юридичної діяльності, підвівши їх під одну загальну підставу – інтелектуальні права з позиції Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності з авторського права та Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання та фонограми.

Кодифікація законодавства про авторські права не призвела до кардинальної зміни національного авторського права, враховуючи, що положення чинного раніше Закону України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» у більшій своїй частині були включені до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) від 16 січня 2003 р. № 435-IV.

Водночас з розвитком інформаційного законодавства, прийняттям За-

кону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.», Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні правове регулювання деяких питань, пов'язаних з охороною і реалізацією авторських прав, піддалося досить суттєвим змінам [1; 2]. Зокрема істотно розширено коло результатів інтелектуальної діяльності, посилено відповідальність за порушення прав авторів й інших правовласників. До ЦК України включено підстави для застосування заходів відповідальності у вигляді стягнення з порушника суми компенсації та конфіскації контрафактних примірників творів. Слід зауважити, що в низці країн за порушення авторських прав передбачено ліквідацію юридичної особи за рішенням суду [3].

Важливий крок зроблено в галузі впорядкування правового регулювання управління авторськими правами. Зокрема функції щодо захисту порушених прав сьогодні реалізуються організаціями, що здійснюють управління правами на колективній основі та мають державну акредитацію на здійснення відповідних видів діяльності.

Зазначене знайшло відбиття в посиленні державного захисту авторських прав адміністративно-правовим засобами. Стаття 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) визначила об'єкти права інтелектуальної власності (літературні та художні твори, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних,

наукові відкриття, винаходи, корисної моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографія інтегральної мікросхеми, раціоналізаторська пропозиція, сорт рослин тощо), за порушення яких установлено адміністративно-юрисдикційну відповідальність.

Водночас ЦК України, розглядаючи поняття «інтелектуальні права», визначає їх як результат інтелектуальної діяльності та прирівнює до них засоби індивідуалізації, тобто інтелектуальні права за ЦК України охоплюють усі цивільні права (особисті немайнові, майнові й інші права, наприклад доступу тощо), об'єктом яких є охоронювані результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них засоби індивідуалізації. Аналізуючи позиції І. Личенко стосовно адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності щодо інтелектуальних прав визначаємо, що цей термін охоплює всі цивільні права, які встановлюються внаслідок інтелектуальної діяльності [4, с. 316–317]. На думку Г. Римарчук, законодавство у сфері протидії правопорушенням у царині інтелектуальної власності перебуває у стані «замороження» [5, с. 13]. Однак, на нашу думку, це не повною мірою охоплює наявну нормативну базу.

Доцільно зауважити, що статті КУпАП 164-6 «Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів», 164-7 «Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження

і демонстрування фільмів», 164-9 «Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеогам, комп'ютерних програм, баз даних» можна розглядати як порушення «виключного права», що співпадає з положеннями ч. 2 і 3 ст. 424 «Майнові права інтелектуальної власності» ЦК України.

По суті в цій нормі ЦК України сформульовано лише принцип використання результату інтелектуальної діяльності чи засоби індивідуалізації. Разом із тим слід звернути увагу на те, що право будь-якого суб'єкта використовувати результат своєї праці «своєю волею і у своєму інтересі», будучи загальним принципом цивільного права, не відбиває специфіки виключного права. Тобто в такому разі відсутні кваліфікаційні ознаки виключного права.

Зазначене безпосередньо стосується статей 164-6, 164-7, 164-9 КУпАП, оскільки статті 426 «Використання об'єкта права інтелектуальної власності», 427 «Передавання майнових прав інтелектуальної власності», 440 «Майнові права інтелектуальної власності на твір» ЦК України не мають чітко встановлених кордонів у контексті термінології.

Виходячи з поглядів І. Личенко щодо гарантій адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян у сфері власності, існує можливість використання гарантій щодо тих інтелектуальних продуктів, яким правова охорона не надається взагалі (наприклад, ідеям, принципам тощо) або в певній державі вони не визначаються об'єктом охорони. Реалізація зазначеного підходу, на думку

К. Покатило, має низку труднощів щодо судового захисту інформаційних прав і свобод, частина яких, на нашу думку, охоплює права інтелектуальної власності [6, с. 11–12].

Однак це лише один бік розглянутої правової категорії, оскільки, кажучи про суб'єкт виключного права, законодавець використовує термін майнові права інтелектуальної власності, під яким слід розуміти не тільки першого володаря такого права, а й усіх наступних осіб, до яких право перейшло за законом або договором. Слід звернути увагу, що правовласниками є всі особи, які можуть використовувати будь-який об'єкт або розпоряджатися будь-яким об'єктом, що в контексті ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» відповідним чином не відбито.

Доцільно законодавчо визначити категорії «виключне право» та складові її елементів, але це питання цивільного права, хоча воно стосується кваліфікації адміністративних правопорушень у сфері захисту права інтелектуальної власності, особливо в сучасних умовах розвитку концепції відкритих систем і концепції глобальної інформаційної інфраструктури (Global Information Infrastructure – GII) [7, с. 215–218].

Досягнутий рівень технічного прогресу дозволяє будь-якій особі отримати доступ до твору з будь-якого місця та в будь-який час за власним вибором, зокрема виданий, публічно виконаний, публічно показаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації. Але в разі розміщення твору в Інтер-

неті відсутні ознаки доведення твору до загального відома. Тому переміщення його в Інтернет, а також подальше використання в мережі слід визнати інформаційним способом використання об'єктів авторських прав, що не визначено вітчизняним цивільним законодавством і не відбито в адміністративному законодавстві.

На думку М. Хатаєвої, самостійність зазначеного способу полягає головним чином у тому, що він передбачає активну роль користувача Інтернету для отримання інформації [3].

Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. указують на впровадження цифрових технологій в усі сфери людського життя внаслідок відкритості інформаційних систем через Інтернет на основі стандартизації інтерфейсів і протоколів між їх компонентами. Це однозначно підтверджує думку про доцільність запозичення зарубіжного законодавства у сфері, що досліджується [6, с. 13].

Відповідно аналіз категорії «Інтернет» в юридичному розумінні доцільно здійснювати, розглядаючи її правову природу, використовуючи методологію порівняльного законодавства, порівнюючи правовідносини, які виникають в Інтернеті та поза його віртуальним середовищем. Під час характеристики правовідносин, що виникають у віртуальному середовищі Інтернету, доцільно розглянути зазначені правовідносини через їх складові – суб'єкти й об'єкти. Склад суб'єктів правовідносин, що виникають в Інтернеті, має особливість, зумовлену участю в цих відносинах провайдерів – інтернет-провайдерів,

сервіс-провайдерів, провайдерів послуг мобільної комерції.

Найбільш поширеною є класифікація інтернет-провайдерів у контексті юридичних особливостей діяльності за видами їх діяльності: провайдери доступу; кеш-провайдери; хостинг-провайдери; провайдери посилок; каналні провайдери; провайдери «останньої милі». Така класифікація лише на перший погляд має вузько-технічне значення, оскільки передбачає градацію інтернет-провайдерів залежно від технічних методів діяльності щодо функцій, які вони здійснюють. Наявність інформаційних технологій і систем, базових інформаційних процесів їх реалізації щодо функцій інтернет-провайдерів у сфері надання інформаційних послуг у телекомунікаційних мережах вимагає встановлення чітко визначених меж, що відповідно потребує нормативно-правового регулювання на підставі техніко-юридичних норм.

Користування послугами та порядок їх надання мають здійснюватися в межах, установлених відповідними правовими нормами. Разом із тим таке розмежування інтернет-провайдерів залежно від здійснюваних ними функцій має практичне значення для визначення суб'єктів юридичної відповідальності.

У дослідженнях зарубіжних учених звертається увага на те, що відповідальність інтернет-провайдерів має диференціюватися залежно від наданих послуг. Безперечно, така думка має право на існування, хоча, враховуючи інформаційну складову послуг, нормативно-правове забезпечення такого роду діяльності має описуватися

з позиції теорії інформаційних технологій і систем на підставі висновків, зроблених з позиції аналітичної юриспруденції та аналітичної деліктології (О. Ольков, О. Остапенко, В. Колпаков). Аналітична юриспруденція з позиції аналітичної кримінології має наукове обґрунтування на підставі дослідження О. Олькова «Методы измерения юридических явлений и процессов» [8].

Аналітична деліктологія, яка поки що базується тільки на монографіях О. Остапенка, В. Колпакова та дослідженнях Є. Додіна, не має власних об'єктно-орієнтованих інформаційних технологій, які порівняно з реляційними системами забезпечують адекватне моделювання сутностей реального світу з позиції адміністративного права та дозволяють наочно уявляти складні структури об'єктів. Таке уявлення предметної сфери інформаційного права дозволить подолати обмеження реляційної моделі, пов'язаної з правовими відносинами у сфері інтелектуальної власності. У класичній постановці об'єктно-орієнтованого підходу предметна сфера визначається у вигляді сукупності об'єктів, що характеризуються набором атрибутів і методів. Безліч об'єктів з одним і тим же набором атрибутів і методів утворює клас. Ієрархія класів має неподільну структуру, а об'єкти класів – неподільну пам'ять. При абстрагуванні предметної сфери об'єкти одного класу можуть бути атрибутами об'єктів інших різних між собою класів і перебувати на різних рівнях ієрархії (зазначене доведено О. Остапенком у розділі 2 монографії [9]). У випадку адміністративно-

правового захисту інтелектуальних прав в Інтернеті вибірку даних з об'єктів різних класів за заданим атрибутом зробити важко. Але, на нашу думку, аналітичні методи дослідження адміністративних деліктів у сфері інформаційного права доцільно розглядати з позиції теореми математика Б. Рімана та ріманового простору [10, с. 528, 531].

Підтвердження нашої думки знаходимо в дисертації М. Хатаєвої (2009) [3], яка зазначає: «Основними об'єктами, з приводу яких виникають правовідносини в Інтернеті, є: програмно-технічні комплекси, інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб формування інформаційної інфраструктури, засоби зв'язку і телекомунікацій; інформаційні послуги; доменні імена та ін.». Але з 2009 р. (з моменту опублікування дослідження) у сфері інформаційних технологій виникли нові напрямки використання інформаційних ресурсів, які доповнюють наданий перелік. Безперечно, математичну залежність М. Хатаєва не визначає, однак це, на нашу думку, дає можливість наблизити наші міркування до взаємозв'язку математичних методів Б. Рімана з дослідженнями М. Хатаєвої, Є. Додіна, О. Остапенка, В. Колпакова, а це у свою чергу дає можливість зробити деякі висновки.

По-перше, за всього різноманіття об'єктів відносин в Інтернеті основним об'єктом є інформація (філософський погляд). По-друге, інформація з позиції авторського права існує у зв'язку з інформаційним об'єктом (фізичне розуміння вірту-

ального простору). По-третє, інформаційний об'єкт реалізується через технічні засоби, які охоплюють спеціалізовані пристрої (технічний підхід). По-четверте, простір Б. Рімана в різних координатах має різне визначення математичної форми, однак її величина при перетворенні координат має залишитися незмінною (аспект програмування) [10, с. 529]. По-п'яте, спеціалізовані пристрої відбивають інформаційний об'єкт у віртуальному просторі через спеціалізовану інформаційну структуру – сайт (інтернет-сайт, веб-сайт), який за своєю юридичною природою є об'єктом комплексного регулювання цивільного та адміністративного права (юридичне бачення).

Отримавши доступ до Інтернету, будь-який бажаючий може ознайомитися з науковими працями, шедеврами літератури, музичними творами. Інтернет став віртуальним зібранням усього, що було створено людством. У зв'язку з цим останнім часом спостерігається стрімке зростання кількості інтернет-сайтів, що акумулюють у своїх надрах різні матеріали. Набравши деякий обсяг, подібні інтернет-сайти починають позиціонуватися як бібліотеки. Є такі інтернет-сайти, що створюються з назвою та статусом бібліотек. Ця категорія бібліотек формується на базі мережевих ресурсів, не має аналогів у реальному житті. Інша категорія створюється на базі традиційних бібліотек, проте інформація тут, на відміну від зазначених бібліотек, фіксується і зберігається на непаперових носіях і доступна тільки за допомогою електронно-обчислювальної техніки

та програмного забезпечення. Дослідники інформаційних технологій відзначають, що формування електронних бібліотек – необхідний і соціально значущий процес. Однак правовий статус електронних бібліотек законодавчо не врегульовано. Багато електронних бібліотек публікують твори без попередньої згоди автора. При цьому виявляється можливим копіювання та використання в особистих цілях будь-якого твору практично необмеженою кількістю відвідувачів таких інтернет-сайтів без згоди автора (правовласника) і без виплати авторської винагороди. У результаті цього в масовому порядку порушуються права авторів.

На етапі проектування інформаційної системи (у нашому випадку – електронної бібліотеки), як правило, з'являються сутності, що описують різні процеси в межах однієї предметної сфери, але мають однакові фрагменти у своїх структурах. На їх основі формуються колекції даних, які створюють або витягаються зі сховища даних за певними правилами й об'єднуються за різними умовами. Для традиційного реляційного підходу вирішувати таке завдання можна шляхом реалізації складної структури, приводячи її до нормальної форми, або програмуванням збережених процедур й обробки даних, отриманих декількома запитами. Обидва підходи пов'язані зі значними витратами часу на розробку прикладного програмного забезпечення. Для зниження трудомісткості розробки інформаційних систем потрібні об'єктні технології. З позиції адміністративно-правового захисту

прав інтелектуальної власності такий підхід створить умови для її захисту. З метою посилення правової охорони авторських прав доцільно визначити дефініцію електронної бібліотеки в Інтернеті, а також визначити складові елементи її правового статусу. Як наголошується у Всесвітній декларації інтелектуальної власності, інтелектуальна власність була і залишається одним з основних чинників розвитку всього людства, установлення надійних систем ідентифікації, зростання рівня життя, удосконалення освіти, охорони навколишнього середовища, боротьби із захворюваннями, накопичення знань та обміну ними.

Світова практика свідчить, що ефективно регулювання відносин інтелектуальної власності, коли держава забезпечує потужне стимулювання творчого процесу, а автор твору чітко уявляє собі свої права та повністю впевнений в тому, що закон буде гарантом цих прав як на території його країни, так і за її межами, може стати не тільки каталізатором культурного розвитку суспільства та держави, але й однією з пріоритетних галузей економіки. У цьому зв'язку подальші наукові розробки у сфері адміністративно-правового захисту прав інтелектуальної власності є необхідними та перспективними на підставі розробки методів і програмних засобів, що реалізують зовнішні зв'язки між об'єктами багатовимірної моделі даних для зменшення складності алгоритму їх вилучення та, відповідно, установлення адміністративно-правових режимів захисту авторських прав у віртуальному середовищі Інтернету.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.: Закон України від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
2. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386>.
3. Хатаева М. А. Правовое обеспечение охраны интеллектуальных прав в информационно-коммуникационных сетях на примере Интернета : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / М. А. Хатаева. – М., 2009. – 27 с.
4. Личенко І. О. Захист законних інтересів громадян України у сфері власності : адміністративно-правове дослідження / І. О. Личенко. – Л.: ЛьвДУВС, 2014. – 416 с.
5. Римарчук Г. С. Адміністративно-правове регулювання забезпечення інтелектуальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. «Адміністративне правові процес: фінансове право; інформаційне право» / Г. С. Римарчук. – Л., 2013. – 18 с.
6. Покило К. С. Судовий захист інформаційних прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. «Судоустрій, прокуратура та адвокатура» / К. С. Покило. – Л., 2013. – 20 с.
7. Павлиш В. А. Основи інформаційних технологій і систем / В. А. Павлиш, П. К. Гліненко. – Л.: Вид-во Львівська політехніка, 2013. – 500 с.
8. Ольков О. Г. Аналитическая юриспруденция. (методология юриспруденции) / О. Г. Ольков. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 592 с.
9. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку / О. І. Остапенко. – Л.: ЛІВС, 1995. – 312 с.
10. Математический энциклопедический словарь / гл. ред. Ю. В. Прохоров. – М.: Сов. энциклопедия, 1988. – 847 с.

Есимов С. С. Административно-правовые аспекты защиты прав интеллектуальной собственности в Украине.

В статье затрагиваются вопросы защиты прав интеллектуальной собственности в Украине с позиции административно-правовых и гражданско-правовых аспектов в контексте адаптации национального законодательства к требованиям Всемирной организации интеллектуальной собственности по авторскому праву в сфере виртуального пространства в Интернете.

Ключевые слова: административно-правовая защита, гражданско-правовая защита, права интеллектуальной собственности, Интернет.

Yesimov S. S. Administrative and legal aspects of the protection of intellectual property rights in Ukraine.

The article deals with the issues of the protection of intellectual property rights in Ukraine according to administrative law and civil law aspects. The problem is considered in the context of adapting national legislation to World Intellectual Property Organization Copyright in the virtual space of Internet.

Under the achieved level of technological progress any person takes the opportunity of access to works (including published, publicly performed, publicly displayed, transmitted by radio or television, displayed in public electronic information systems) from any place and at any time. But placing a work online there are no features of making a work available to the public. Therefore, the transference of works to the Internet and their further use should be recognized as information means of use of copyright objects that it is not defined by domestic civil legislation and it is not reflected in the administrative legislation.

The analysis of the category «Internet» in its legal sense should be made by means of recognizing its legal nature, using the methodology of comparative law, comparing the relations in the Internet system and outside its virtual environment. Characterizing the relations of the virtual environment of the Internet, it is advisable to consider these legal relations through their constituents – subjects and objects. The system of the objects of these relations has a feature which is caused by participation of providers: Internet providers, service providers, providers of mobile commerce.

The world experience shows that effective management of intellectual property, when the state provides powerful stimulation of the creative process, and the author of the work knows his rights and he is sure that the law will guarantee these rights both in his country and abroad, may be not only a catalyst for the cultural development of the society and the state, but also one of the priority sectors of the economy. Thus, the further development of administrative and legal protection of intellectual property rights is necessary and promising on the basis of the development of methods and software means that implement the external relations between objects of the multidimensional data model to reduce the complexity of the algorithm of their removal and establish administrative and legal regimes of copyright protection in a virtual environment of the Internet.

Key words: administrative and legal protection, civil and legal protection, intellectual property rights, Internet.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2014